

BOSANCI TVRDE DA SU NATO BOMBE DOVELE "ANDJELA SMRTI" U NJIHOVE GRADOVE

Author: [IWPR Balkans](#)

Mada mnogi stanovnici Bosne vide direktnu vezu izmedju broja obolelih od raka u njihovim zajednicama i koriscenja osiromasenog uranijuma u kampanji iz 1995. godine, misljenja naucnika su i dalje podeljena.

DVE ZAJEDNICE – JEDAN SMRTONOSNI PROBLEM

U selu Hadzici, lokalni imam, Hazim Efendi Emso, posmatra grobove koji se sire izvan ograda groblja. Poljana usred ove sumorne industrijske zone Sarajeva prosarana je svezim grobovima.

"Broj sahrana je tek nedavno poceo da raste. Gotovo svakog dana bude po neka sahrana", kaze on.

Datumi rođenja i smrti upisani na nedavno postavljene nadgrobne spomenike pokazuju da su mnogi od onih koji su ovde pokopani umrli u srednjem zivotnom dobu. Mnogi su iz naselja Grivici.

"Mnogo je ljudi iz Grivica koji su umrli od raka, mada smo tek ove godine poceli da vodimo evidenciju o preminulima", nastavlja imam.

Cetrdeset milja severnije i 1000 metara iznad nivoa mora, u udaljenim planinama Romanije, jedan drugaciji verski lider suocava se sa istim problemom.

Branko, srpski pravoslavni sveštenik u Han Pijesku, pokazuje mapu na zidu kancelarije direktora skole.

"Ovo je selo Japaga. Tu zivi stotinak ljudi, a ovi su umrli od raka od 1996. godine", kaze on.

"Prvo je umrla kuvarica u vojnoj bazi, Ljeposava. Umrla je od raka kada je imala 45 godina. Pa, onda gospodin Todić koji je umro od iste bolesti sa isto toliko godina. Zatim, Budimir Bojat koji je umro od raka u sezdesetoj godini, kao i Goran Basteh, od raka, u 45. godini."

Svestenik se od mape okrenuo papirima na stolu. "Svake godine u Japagi bar jedan mlad covek umre od raka", isticice on. "To nije normalno za tako malo selo."

Na prvi pogled, zajednice u Hadzicima i Han Pijesku izgledaju veoma razlicito. Jedna je dominantno muslimanska zajednica u industrijskoj zoni, dok drugu cine srpska planinska sela u jednoj od poslednjih zona nedirnute divljine u Evropi.

Ali pripadnici obe ove zajednice kazu da pate od neuobicajeno visokih stopa umiranja od raka i veruju da je to posledica koriscenja municije sa osiromasenim uranijumom (OU) za vreme vazdusnih udara NATO u Bosni u septembru 1995. godine.

OSIROMASENI URANIJUM – OSTAVSTINA RATA U BOSNI

Prema definiciji Ujedinjenih nacija, osiromaseni uranijum, OU, predstavlja nusproizvod procesa kojim se prirodni uranijum obogacuje radi koriscenja u nuklearnim reaktorima i nukleranom naoruzanju. Ujedinjene nacije klasifikuju OU kao "nestabilni, radioaktivni teski metal" koji emituje jonizujucu radijaciju tri vrste: alfa, beta i gama.

Sjedinjene drzave, zajedno sa drugim zemljama clanicama NATO, koriste OU u oklopljenim probojnim granatama za tenkove i avione.

NATO avioni su koristili OU protiv vojske bosanskih Srba u avgustu i septembru 1995. godine da bi sto pre priveli kraju opaki trogodisnji ratni sukob u ovoj bivsoj jugoslovenskoj republici.

"Cilj je bio da se prekine lanac komande i upravljacka struktura snaga bosanskih Srba u cilju smanjivanja njihove borbene sposobnosti," izjavio je izvor iz NATO u Sarajevu. "Nismo pokusavali da unistimo vojsku."

Prema podacima NATO, od 5. do 11. septembra 1995, njihovi avioni su ispalili 5.800 projektila sa osiromasenim uranijumom u blizini Han Pijeska i Hadzica.

Zapravo, vise od 90 procenata svih projektila sa osiromasenim uranijumom ispaljenih u Bosni za vreme vazdusnih udara zavrсило je na ove dve lokacije.

NATO navodi da je na vojnu bazu u Han Pijesku, u blizini sela Japaga, ispaljeno 2.400 projektila sa osiromasenim uranijumom.

Jos 1.500 projektila sa osiromasenim uranijumom ispaljeno je na pogone za popravku tenkova u Hadzicama, u blizini naselja Grivici.

Na uzorcima vazduha, vode i zemlje uzetim kod Hadzica i Han Pijeska u oktobru 2002. naucnici iz UN programa za zastitu okoline, UNEP, konstatovali su zagadjenje osiromasenim uranijumom.

"Na zemlji smo pronasli municiju sa osiromasenim uranijumom i otkili smo prasinu OU u zgradama koje su u Hadzicama bile pretvarane u prodavnice," izjavio je za IWPR Peko Havisto, sef UNEP misije.

"U Hadzicama smo takodje pronasli dva bunara sa vodom koja je sadrzala male kolicine OU, cak osam godina posle sukoba."

Dodao je: "U vojnoj bazi u Han Pijesku pronasli smo OU u zgradama, na tenkovima i drugoj opremi, i zabrinuti smo zbog mogucih posledica za regrute koji koriste ovu opremu."

Medjutim, UNEP ne smatra da ovi nalazi potvrđuju strahovanja u Bosni da su visoke stope oboljevanja povezane sa kampanjom NATO bombardovanja.

"Izuzetno nizak nivo izlaganja koji je ustanovljen tokom misije pokazuje da je malo verovatno da je OU povezan sa bilo kojom od opisanih posledica po zdravlje," navodi se u izvestaju.

Ali lokalno stanovništvo u Han Pijesku i Hadzicima ne slaze se sa ovim zakljuckom. Oni tvrde da su oblasti u kojima zive kontaminirane i da je ova kontaminacija svakako uzrok neobicajeno visokih stopa oboljevanja, narocito od raka.

NOVAC ZA DEKONTAMINACIJU OBEZBEDNEN - ALI NIKO GA NE KORISTI

Mada se u izvestaju UNEP iz 2003. preporucuje dekontaminacija zgrada i zemljista ugrozenog osiromasenim uranijumom, pocetna istrazivanja IWPR pokazuju da je na terenu malo ili nimalo ucinjeno da se to i ostvari.

Kada je IWPR posetio vojnu bazu u Han Pijesku, koju je pre vise godina gadjao NATO, pronasli smo unisteni tenk T62 koji je jos rdjao u blizini ograde. Strazari koji su na sprecili da pridjemo blize rekli su da koliko oni znaju mesta kontaminirana osiromasenim uranijumom nisu dekontaminirana.

“Cesto prelazimo preko kontaminiranog zemljista i niko nas nikada nije upozorio na opasnost,” dodali su.

U Federaciji se cuju slicne prituzbe. “Vratili smo se 1997, dve godine posle bombardovanja,” izjavio je Suljo Drina iz mesta Grivci. “Ali zemljiste nikada nije dekontaminirano. Sada je moj otac dobio rak grla.”

Godine 2002, vlada Federacije je odobrila 138.000 konvertibilnih bosanskih maraka za dekontaminaciju lokacija u Hadzicima, dok je od kantonalne uprave Sarajeva zatrazeno jos 123.000 maraka, ali nista jos nije uradjeno.

Cini se da novac nikada nije stigao do odredista. “Tri puta nam je odobran novac, ali vlada ga je upucivala drugim izvorima,” izjavio je za IWPR Mirsad Teskeredzic, sef federalne direkcije za civilnu odbranu.

“Jednostavno nemamo novca,” dodaje Mustafa Kovac, sef uprave za civilnu odbranu za kanton Sarajeva.

“Potrebna nam je oprema za merenje radijacije, oprema za zastitu naseg osoblja, kao i obuka za njih - ali nema sredstava.”

Peko Havisto, iz UNEP-a, izjavio je za IWPR da je EU ponudila da finansira postupak ciscenja, ali novac nije stigao do lokalnog nivoa.

“UNEP je na seminaru obuke za vlasti u RS i Federaciji saopstio da smo spremni da ponudimo lokalne programe obuke za proces dekontaminacije,” izjavio je, “ali niko se nije pojavio sa zahtevom.”

NEDOSTATAK INFORMACIJA PODSTICE STRAHOVANJA

Lekari u Bosni smatraju da nedostatak publikovanih istrazivanja o efektima osiromasenog uranijma proizvodi klimu nepoverenja.

“Zbunjuje me to sto se u izvstaju UNEP-a tvrdi da su nivoi radijacije u kontaminiranim oblastima u Bosni bezopasni,” izjavila je za IWPR dr Zehra Dizdarevic, ministar zdravlja u kantonu Sarajevo. “S druge strane,

u istom izveštaju se daju 24 preporuke za zaštitu od kontaminacije i ciscenje u ovim oblastima.”

Ona dodaje: “Tesko je ustanoviti da li je neko oboleo od raka zbog toga sto zivi u blizini jos kontaminirane zone. Ali bez obavljenih istrazivanja, niko ne moze ni poricati takve tvrdnje.”

“U izveštaju UNEP-a se kaze da su potrebna dodatna naucna istrazivanja i da ove tvrdnje o posledicama za zdravlje treba ispitati. Ali to se jos nije dogodilo.”

Dr Lejla Saracevic, direktorka instituta za radiologiju u Sarajevu, slaze se da nedostatak pouzdanih informacija predstavlja ozbiljan problem. “Jos nije bilo ozbiljnih istrazivanja u ovoj oblasti,” izjavila je.

“Mada je vlada Federacije osnovala ekspertsku radnu grupu, u kojoj sam i ja clan, nedostaju sredstva i interesovanje, sto znaci da nista jos nije uradjeno.”

Lekari iz Republike Srpske vecinom dele ovo misljenje o nedostatku informacija. “Mada je doslo do znacajnog porasta broja slucajeva oboljenja povezanih sa rakom u Han Pijesku posle rata, bez istrazivanja u okviru jednog ozbiljnijeg projekta, ne mogu tvrditi da je to uzrokovano osiromasenim uranijumom,” izjavio je dr Ljuboje Sapic, specijalista za oboljenja pluca u domu zdravlja u Han Pijesku.

“Malobrojna istrazivanja na temu osiromasenog uranijuma koja su do sada uradjena zasnovana su na pretpostavkama i generalizacijama,” dodaje Sapic. “Potrebni su nam statistika i cvrste cinjenice.”

Zapravo, svi bosanski zdravstveni radnici koje je IWPR intervjuisao kazu da je nedostatak statistickih podataka najveca prepreka za odredjivanje stopa smrtnosti od raka u oblastima koje su bile izložene NATO bombardovanju. Odsustvo takvih statistika otezava utvrdjivanje tacne stope navodnog porasta oboljevanja u periodu posle rata.

“Mogu potvrditi da je doslo do porasta broja pacijenata obolelih od raka, ali ne mogu tvrditi ni poricati da je to povezano sa osiromasenim uranijumom,” izjavio je dr Bozidar Djokic, direktor doma zdravlja u Han Pijesku. “Ne postoje statistke na osnovu kojih bismo mogli da izvrsimo poredjenje.”

Kolege u Federaciji slicnog su misljenja. “Kada kazu da je doslo do porasta broja obolelih, to nista ne znaci,” kaze Dr Saracevic. “Kako mozemo kvantifikovati porast, ako ne znamo koliko obolelih ima u odnosu na proslu godinu, ili na prethodne godine?”

“Takodje znamo da ljudi koji su bili u Hadzicama za vreme bombardovanja sada zive u srpskom entitetu. I njih bi trebalo pregledati, ako zelimo da se ovo podrobno ispita.”

SMRT STIZE U BRATUNAC, BORAVISTE MNOGIH BIVSIH STANOVNIKA HADZICA

Nakon sto su mirovnim sporazumom iz Dejtona 1995. godine Hadzici postali deo muslimansko-hrvatske Federacije, vecina Srba iz Hadzica morala je da se preseli u RS. Mnogi bivsi stanovnici Hadzica sada zive u malom mestu po imenu Bratunac, u istocnoj Bosni.

IWPR je otputovao u Bratunac. Mada nismo mogli doci do zvanicnih statistickih podataka koji bi potvrdili porast broja obolelih od raka, lokalni lekari su izneli brojna usmena svedocanstva.

Prema tvrdnjama dr Svetlane Jovanovic, iz Doma zdravlja u Bratuncu, od 1996. godine približno 650 od oko 7.000 ljudi koji su napustili Hadzice sahranjeno je na gradskom groblju koje se puni velikom brzinom.

Doktorica Jovanovic tvrdi da je posle ispitivanja tela zakljucila da je 40 od ovih 650 preminulo od raka ili leukemije.

“Ako se iz Hadzica ovamo doselilo 7.000 ljudi, moze se reci da je stopa maligniteta neobicno visoka u odnosu na ukupan procenjeni mortalitet u zemlji,” izjavila je doktorica Jovanovic.

“Ali ne raspolazemo statistickim podacima iz drugih oblasti na osnovu kojih bismo mogli napraviti zvanicna poredjenja i izvuci zakljucke,” izjavila je.

Ono sto nije sporno jeste to da je ukupan mortalitet u Bratuncu znatno visi negu u Bosni u celini. Godine 2002, stopa smrtnosti u Bosni iznosila je 7,9 promila, prema podacima Zavoda za statistiku BiH. U Bratuncu, u periodu od 1996. do 2003, stopa smrtnosti je 11,2. U Bratuncu umire vise ljudi nego u ostatku Bosne. Pitanje je zasto.

SVETSKA NAUCNA TELA I DALJE SKEPTICNA U POGLEDU RIZIKA OD OU

U izvestaju UNEP-a iz marta 2003. godine, kao sto je vec receno, nema zakljucaka o odnosu osiromsenog uranijuma i raka. Uz navodjenje nedostatka podataka kao problema, u izvestaju se konstatuje da zbog “nepostojanja propisne evidencije i sistema obavestavanja o obolelima o raku u Bosni, tvrdnje o porastu broja obolelih zbog stetnog delovanja osiromasenog uranijama ne mogu biti potvrđene”.

Naucnici iz Svetske zdravstvene organizacije, WHO, takodje su skepticni u pogledu tvrdnji da osiromaseni uranijum predstavlja zdravstveni rizik za bosansku populaciju.

“Na osnovu informacija kojima trenutno raspolazemo ne verujemo da postoji rizik za civile,” izjavio je dr Majk Repaholi, koordinator WHO programa za radijaciju sa sedistem u Zenevi.

Dr Repaholi je ipak priznao da nedostatak istrazivanja otezava donosenje konacnih zakljucaka. “Imamo velike rupe u znanju na koje bi trebalo fokusirati dalja istrazivanja, da bismo preciznije procenili zdravstvene rizike,” izjavio je.

Medjunarodna agencija za atomsku energiju, IAEA, zastupa veoma slican stav. Tiberio Kabjanka, iz odeljenja za nuklearnu bezbednost IAEA, ucestvovao je u desetodnevnoj UNEP misiji koja je imala za cilj istrazivanje osiromasenog uranijuma u Bosni 2002. godine.

“Sa radioloskog stanovista, IAEA ne vidi OU kao pretnju zdravlju civilne populacije u Bosni i Hercegovni,” izjavio je.

“Na osnovu prikupljenih uzoraka ustanovili smo da je municija sa osiromasenim uranijumom kontaminirala lokalne zalihe vode i otkrili smo prirustvo cestica OU u vazduhu. Ipak, nivo kontaminacije je veoma nizak i ne predstavlja neposrednu opasnost od radioaktivnosti,” dodao je.

Medjutim, Peko Havisto dovodi u pitanje ovakve zakljucke, upozorjavuci na veliki vremenski period koji je protekao od NATO kampanje bombardovanja, kada je kontaminacija bila najveca, do trenutka kada su ispitivanja obavljena.

“Kada smo sprovodili ovu desetodnevnu studiju, nasi strucnjaci nisu uspjeli da otkriju direktan uticaj na ljudsko zdravlje. Ali to je bilo 2002. godine, tako da ne mozemo tvrditi kakav je taj uticaj mogao biti u prethodnim godinama,” izjavio je. “Nismo izvodili nikakve testove pre nego sto je isteklo osam godina od bombardovanja.”

“Izvestaj UNEP-a zasnovan je na dominantnom naucnom misljenju o osiromasenom uranijumu prema kojem OU ima ogranican uticaj na zdravlje izvan same kontaminirane zone,” dodao je. “Postoji grupa naucnika koji smatraju da ovi niski nivoi OU radijacije imaju izrazeniji efekat, i oni su kritikovali nas izvestaj.”

ALI NEKI NAUCNICI TVRDE DA JE PROBLEM SAMO U NACINU MERENJA

Jedan od naucnika koji veruju da je OU daleko opasniji za zdravlje nego sto se inace misli jeste dr Kris Bazbi iz komiteta za osiromaseni uranijum u britanskom Ministarstvu odbrane.

Dr Bazbi je sprovodio sopstvena istrazivanja na Kosovu, gde je OU takodje koriscen. “UNEP tvrdi da male kolicine OU u vazduhu nisu opasne, ali to nije tacno,” izjavio je za IWPR, dodajuci da su, po njegovom misljenju, “korisceni pogresni modeli rizika”.

“Konvencionalni model rizika zasniva se na ideji uprosecavanja – citavo ljudsko telo, ili organ, protiv jedne cestice OU,” objasnio je.

“Ali, kada se udahne cestica OU, radijaciji je izlozen jedan veoma mali deo tkiva. Efekat OU ne treba meriti u odnosu na citavo telo, vec u odnosu na mali broj izlozenih celija.”

Profesor Malkom Huper, predavac medicinske hemije na Univerzitetu Sanderlend, slaze se da je to bolji nacin za merenje intenziteta kontaminacije.

“Osiromaseni uranijum predstavlja zdravstveni rizik za lokalnu populaciju jer se OU cestice prvo spiraju u vodu, a zatim, kada ogreje sunce, sunceva svetlost i toplota ih ponovo podizu u vazduh,” izjavio je za IWPR profesor Huper.

“Izvestaj UNEP-a je potpuno kompromitovan,” dodao je Huper. “Otili su tamo sa sedam godina zakasnjenja, a lokacije koje su ispitivali bile su vec ociscene – unistena vozila i veci deo vidljive municije su uklonjeni.”

Konacno, profesor Huper je naveo kao primer kontroverze u vezi sa bivsim italijanskim vojnicima koji su sluzbovali u Bosni i na Kosovu.

ISTORIJA SLUCAJA: NEOBJASNJENE SMRTI ITALIJANSKIH VOJNIKA SA BALKANA

Prva naznaka da bi mogla postojati veza izmedju OU i raka povezana je sa misterioznim umiranjem vise

mladih italijanskih vojnika koji su bili raspoređeni na Kosovu i u Bosni.

Italijanska televizija je upotrebila naziv "balkanski sindrom", strana štampa je ubrzo prenela priču, i nastala je opšta medijska histerija.

Strahovanja u vezi sa osiromasenim uranijumom u Bosni prvi put se javljaju sa vestima o smrti vojnika po imenu Salvatore Karbonaro koji je imao samo 24 godine, a umro je u decembru 2000.

Karbonaro je bio šesti balkanski veteran koji je umro od raka, a od ostale petorice razlikovao se po tome što je služio samo u Bosni, a ne i na Kosovu.

Do tada, NATO je poricao da je osiromaseni uranijum uopšte koriscen u Bosni. Ali u decembru 2000, italijanski ministar odbrane, Serdjo Matarella, priznao je da je NATO koristio OU u Bosni, tvrdeći da je Rim prvi put o tome obavesten tog istog meseca.

Matarella je onda naredio istragu, koju će voditi profesor Franko Mandeli, a kojom će se ispitati moguća veza između javljanja raka i OU.

Član Mandelijeve komisije, dr Martino Grandolfo, izjavio je za IWPR da je komitet ustanovio statistički značajno povećanje broja slučajeva Hodzkinsove bolesti, što je vrsta leukemije.

"Procenat slučajeva Hodzkinsove bolesti među italijanskim vojnicima koji su bili u Bosni i na Kosovu dvostruko je veći nego kod vojnika koji su ostali u Italiji," izjavio je za IWPR. "Ali trenutno ne znamo šta je uzrok tome."

Broj balkanskih veterana među italijanskim vojnicima koji su od tada umrli od raka porastao je na 27 do jula 2004. Udruženja veterana tvrde da je taj broj čak i veći.

"Tacan broj je zapravo 32 ili 33," izjavio je za IWPR Falko Acame, bivši pomorski oficir i vojni stručnjak, predsednik italijanskog udruženja veterana Anavafaf. "A broj veterana koji žive sa rakom meri se u stotinama," dodao je.

Pritisak javnosti primorao je vladu da formira parlamentarnu komisiju za osiromaseni uranijum u Italijanskoj skupštini koja će dalje ispitati ovaj problem.

Ali, kako je Falko Acame izjavio za IWPR, sa izuzetkom kompenzacije isplacene porodicama preminulih vojnika, država do sada nije priznala vezu između OU i oboljevanja od raka.

"Kao i u slučaju cigareta i azbesta, ne možemo biti sigurni da je osiromaseni uranijum odgovoran za smrt ovih vojnika," dodao je. "Ovde se, zapravo, bavimo verovatnoćama."

Ipak, ova nespremnost zvaničnika da priznaju vezu između OU i raka mogla bi se uskoro promeniti. Ključnom presudom od 10. jula 2004, rimski sud je naložio italijanskom ministarstvu odbrane da isplati naknadu u iznosu od 500.000 evra porodici vojnika po imenu Stefano Melone, balkanskog veterana koji je umro od raka 2001. godine.

Sud je zaključio da je Melone umro “zbog izlaganja radioaktivnim i karcinogenim supstancama” i naveo OU kao jednu od tih supstanci.

Paola Melone, Stefanova supruga izjavila je za IWPR da je to “istorijski slucaj”, dodajuci da je gradjanski sud “sada potvrdio da je osiromaseni uranijum karcinogeni agens i naveo ga kao jedan od mogucih uzroka njegovog tumora”.

“Ovim slucajem uspostavljen je precedent i sada ovde u Italiji organizujemo konferenciju za porodice drugih preminulih vojnika, da bismo im pomogli u vodjenju sudskih postupaka,” dodala je.

ZA TO VREME, NEOBJASNJIVA UMIRANJA U BOSNI SE NASTAVLJAJU

Medjitim, u Bosni nema govora o takvim sudskim postupcima, parlamentarnim komisijama, pa cak ni o dekontaminaciji.

Dok u Italiji traje polemika o uzrocima i posledicama, lokalno stanovnistvo u Bosni tvrdi da ljudi i dalje neobjasnjivo umiru.

Ahmed Fazlic-Ivan, potpredsednik naselja Grivici, zivi na 300 metara od bombardovanog pogona za popravku tenkova u Hadzicima.

“Za osiromaseni uranijum smo culi tek 2002. godine, kada su ovamo dosli inspektori Ujedinjenih nacija,” izjavio je za IWPR. “Moj otac je umro od raka pluca u martu ove godine.”

“U Grivicima zivi sedam stotina ljudi, a njih 56 je umrlo u poslednje dve godine, vecina od raka ili dijabetesa,” dodao je.

“Ovde cesto kazemo da je u Grivice dosao Azrael, andjeo smrti, i da ce nas sve odneti.”

Ekrem Tinjak i Faruk Boric su novinari iz Sarajeva. Hju Grifits je koordinator IWPR za istrazivacke projekte.

Location: [Balkans](#)
[Macedonia](#)
[Albania](#)
[Serbia](#)

Source URL: <https://iwpr.net/sr/global-voices/bosanci-tvrde-da-su-nato-bombe-dovele-%E2%80%9Candjela>